BARBARA ZEZULA
Biblioteka Uniwersytecka
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie

CZAS POLSKI I CZAS LITEWSKI BIBLIOTEKI IM. WRÓBLEWSKICH W WILNIE

Książka była jego największym ukochaniem.
Dla niej żył i stworzył wileńskie sanktuarium książki[1].

Abstrakt

W ponadstuletniej historii Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie istnieje wyraźna cezura czasu polskiego i litewskiego. Czas polski liczy się mniej więcej od ok. 1900 r. do 1939 r. To czas powiększania zbiorów biblioteki domowej rodziców i własnej przez mecenasa i bibliofila Tadeusza Wróblewskiego, przekazania jej w 1912 r. Towarzystwu „Biblioteka imienia Eustachego i Emilii Wróblewskich" i przejęcia książnicy przez państwo polskie w 1931 r. To także czas jej rozkwitu w nowej siedzibie – w pałacu Tyszkiewiczów – i dużego znaczenia w II Rzeczypospolitej. Czas litewski Biblioteki rozpoczyna sowiecko-niemiecka okupacja we wrześniu 1940 r. i grabież cennych zbiorów dotyczących między innymi masonerii i historii Wielkiego Księstwa Litewskiego. Od 1941 r. polska książnica stała się Biblioteką Litewskiej Akademii Nauk, która przejęła jej majątek i księgozbiór. Tu kierowane były, i w ten sposób ochronione przed zniszczeniem, bezcenne rękopisy, archiwalia i księgozbiory, które pochodziły z opuszczanych dworów, muzeów i kościołów, nacjonalizowanych lub likwidowanych instytucji oraz od osób prywatnych. Stanowią one historyczne zbiory tej książnicy. Kolejne 70 lat działalności Biblioteki w warunkach państwa komunistycznego to zapewnienie literatury dla instytutów naukowych Akademii Nauk. Nowy rozdział jej historii rozpoczął się z chwilą odzyskania niepodległości przez Litwę. Mimo trudnych litewsko-polskich relacji Biblioteka, która odzyskała w swojej nazwie nazwisko założycieli, stoi na straży wielowiekowego i wielonarodowościowego dziedzictwa piśmienniczego Rzeczpospolitej Trojga Narodów i jest współczesnym wykonawcą testamentu jej głównego fundatora. Jest otwarta na wspólne projekty naukowo-badawcze wybranych kolekcji bibliotecznych i archiwalnych.

[1] D. Sadkowska, *Tadeusz Stanisław Wróblewski – założyciel Biblioteki w Wilnie*, „Wileńskie Rozmaitości" 1996, nr 3, s. 4. Cytat z mowy pożegnalnej wygłoszonej przez kierownika Biblioteki Stefana Rygla w czasie pogrzebu Tadeusza Wróblewskiego.

Słowa kluczowe

biblioteka, Polska, Litwa, Wilno, historia, stosunki polsko-litewskie, księgozbiory, archiwalia, Tadeusz Wróblewski, Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich

FUNDATOR BIBLIOTEKI

Bibliotekę funkcjonującą w dwóch państwowościach założył „człowiek, któremu własny intelekt starczał za cały świat", jak napisał o Tadeuszu Wróblewskim, wielkim Polaku, niepospolitym człowieku i dumie intelektualnego środowiska wileńskiego okresu międzywojennego, Stanisław Cat-Mackiewicz, wileński publicysta o konserwatywnych poglądach, tak dalece różnych od przekonań Wróblewskiego[2].

Il. 1. Fotografia Tadeusza Wróblewskiego wykonana przez Jana Bułhaka w 1919 r.
Źródło: *Tadas Vrublevskis: mintys ir darbai*, sudarė B. Kisielienė, Vilnius 2012, 8 s. nlb.

Tadeusz Stanisław Wróblewski był wilnianinem. W tym mieście urodził się 8 listopada 1858 r. i tu zmarł 3 lipca 1925 r. Jego rodzicami byli Eustachy Wróblewski (1826–1891), znany lekarz homeopata i Emilia z Beniowskich Wróblewska (1830–1886), która prowadziła tajny pensjonat dla młodzieży polskiej. Tadeusza wychowywano w patriotycznej atmosferze, do czego zobowiązywało zarówno nazwisko, jak i znani przodkowie: pradziadek Maurycy August Beniowski – konfederata bar-

[2] S. Cat-Mackiewicz, *Śp. Tadeusz Wróblewski*, „Słowo" 1925, nr 149, s. 1.

ski, zesłaniec, osiemnastowieczny żeglarz i podróżnik, bohater utworów literackich, między innymi Juliusza Słowackiego, Władysława Sieroszewskiego i Augusta von Kotzebue oraz dziadek Bartłomiej Beniowski – lekarz, uczestnik powstania listopadowego i emigrant osiadły w Anglii. Z kolei stryjeczny brat ojca, Walery Antoni Wróblewski, to legendarny generał Komuny Paryskiej[3]. Ojciec Tadeusza Eustachy Wróblewski za działalność konspiracyjną został skazany na 7 lat katorgi. W jego domu spotykali się organizatorzy powstania styczniowego, m.in. Zygmunt Sierakowski, Konstanty Kalinowski, Jarosław Dąbrowski[4].

Studia medyczne Tadeusz Wróblewski rozpoczął w Petersburgu. Ich kontynuowanie w Warszawie przerwały rok aresztu w Cytadeli za działalność konspiracyjną, a potem zsyłka na Syberię. W guberni tobolskiej przebywał w latach 1881–1883. Tu podjął decyzję o zmianie drogi zawodowej, chciał zostać obrońcą pokrzywdzonych. Po odzyskaniu wolności i 3 latach studiów prawa na Uniwersytecie w Petersburgu pracował jako aplikant Włodzimierza Spasowicza[5]. Sławę i uznanie przyniosła mu świetna znajomość prawa, logika wywodu prawniczego i dar słowa, także w języku rosyjskim. Wróblewski traktował swój zawód jako posłannictwo moralne i społeczne, któremu poświęcił się całkowicie. Z tego powodu nie założył rodziny. Zasłynął jako obrońca w kilkuset procesach politycznych, w których bronił pokrzywdzonych niezależnie od ich narodowości. Był adwokatem rewolucjonistów z pancernika Oczakow (m.in. oficera floty rosyjskiej Piotra Szmidta, który został rozstrzelany w 1906 r.). Wróblewski przywiózł ze sobą do Wilna jego syna, Eugeniusza, usynowił go i dał nazwisko Stanisław Sadkowski. Jednak „[...] w wyniku trudności wychowawczych chłopak opuścił [...] miasto”[6]. Danuta Sadkowska[7], przybrana wnuczka Wróblewskiego, potwierdza na podstawie posiadanej kopii aktu usynowienia z 17 lipca 1908 r., że jej ojciec Stanisław Sadkowski nie był synem Schmidta. Jego biologicznym ojcem był przedwcześnie zmarły włościa-

[3] B. Białokozowicz, *Tadeusz Stanisław Wróblewski*, [w:] *Wilno i świat: dzieje środowiska intelektualnego*, t. 1, red. E. Feliksiak i M. Leś, Białystok 2002, s. 207.

[4] *Ibid*., s. 208. Zupełnie inaczej o tym fakcie pisze Danuta Sadkowska. Według niej Eustachy Wróblewski – jej przybrany pradziadek, studiował w Kijowie, „gdzie należał do Bractwa św. Cyryla i Metodego i to było powodem jego zsyłki na Syberię, gdzie przebywał osiem lat”. Zob. D. Sadkowska, *op. cit*., s. 3.

[5] Włodzimierz Spasowicz (1829–1906), prawnik polski żyjący w Petersburgu, wybitny obrońca, zwany „królem adwokatury”, dziennikarz i znawca literatury, działacz społeczny i kulturalny. Nie założył rodziny. Zgromadzony majątek przeznaczył na cele publiczne. Portal Slawniprawnicy.pl/ii-polowa-xix-wieku/35-wlodzimierz-spasowicz.

[6] *W Wilnie i w Krakowie. Wspomnienia o hm. dr Danucie Sadkowskiej*, pod red. B. Morawskiej-Nowak, Kraków 2007, s. 20. Dokumenty przedstawione przez Danutę Sadkowską prostują informacje powielane przez wielu autorów publikacji na temat przybranego syna Wróblewskiego noszącego nazwisko Stanisław Sadkowski.

[7] Danuta Sadkowska (1917–2005), córka Stanisława Sadkowskiego i Zofii Erdman, lekarka, harcerka, współzałożycielka i wiceprezes Oddziału Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej. Po opuszczeniu Wilna w 1945 r. zamieszkała z matką w Krakowie. Udzielała wsparcia Uniwersytetowi Polskiemu w Wilnie (1990–2012); do jego biblioteki został przekazany jej prywatny księgozbiór. *W Wilnie i w Krakowie*..., s. 127. Notka biograficzna na okładzinie zewnętrznej książki.

nin pracujący na kolei Antoni Sadkowski, który osierocił pięcioro dzieci. Tadeusz Wróblewski wziął na wychowanie jednego z chłopców, Stasia. Adoptował go dopiero po śmierci jego matki Michaliny z Kaczanowskich[8]. Wróblewski uczynił go spadkobiercą testamentu sporządzonego 19 grudnia 1920 r.: „[...] wszystkie książki, sztychy i inne zbiory, znajdujące się w moim mieszkaniu, wszelkie ruchomości, kapitały w Banku Wileńskim Ziemskim od rządu rosyjskiego za służbę na kolejach poleskich otrzymane [...] słowem wszystko, co posiadam […] zapisuję na własność memu synowi przybranemu Stanisławowi Sadkowskiemu[9]”. Na mocy tego testamentu żona Sadkowskiego, Zofia Rodziewiczowa (nazwisko po trzecim mężu, mecenasie Wacławie Rodziewiczu), starała się po wojnie o rewindykację Biblioteki Wróblewskich do Polski[10].

Po śmierci ojca w 1891 r. Tadeusz Wróblewski osiadł w mieszkaniu rodziców przy ul. Uniwersyteckiej 9 w Wilnie. Tam spędził resztę życia aż do śmierci. Po ojcu odziedziczył niewielki księgozbiór z dziełami lekarskimi i entomologicznymi, po matce książki pedagogiczne. Dzięki pasji kolekcjonerskiej zdołał go znacznie powiększyć, zgromadziwszy w ciągu swego życia imponującą bibliotekę. Z własnych środków nabywał książki, rękopisy, dzieła sztuki, medale, monety i cenne przedmioty muzealne. Niejednokrotnie honoraria za prowadzone sprawy prawne przyjmował w postaci książek.

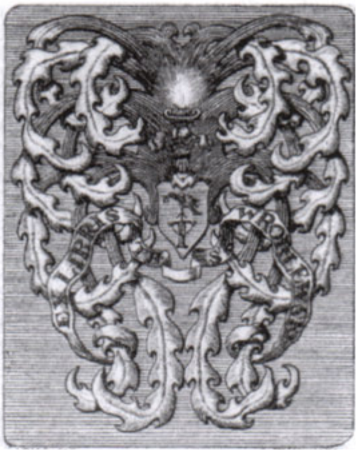
Il. 2. Wnętrze mieszkania Wróblewskiego przy ul. Uniwersyteckiej 9
Zdjęcie Jana Bułhaka 1912/1913
Źródło: R. Cicėnienė, L. Kairelienė, S. Narbutas, *Biblioteka im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk 1912–2012*, Vilnius 2012, s. 8.

[8] Stanisław Sadkowski (1886–1929) ukończył studia prawnicze w Petersburgu, w Wilnie, praktykował w kancelarii adwokata Stanisława Bagińskiego, socjalisty i wolnomularza, pełne prawa adwokackie otrzymał w 1922 r., występował jako obrońca w procesach wytaczanych prasie litewskiej w Wilnie. Był masonem i z tego powodu były problemy z pochówkiem katolickim. Spoczął na Rossie, obok grobu Tadeusza Wróblewskiego. *W Wilnie i w Krakowie*..., s. 21 i nast.

[9] H. Jotkiałło, *Wielkie dzieło Tadeusza Wróblewskiego – biblioteka*, „Tygodnik Wileńszczyzny”, [online] www.tygodnik.lt/201226/ [dostęp: 25.06.2012].

[10] *W Wilnie i w Krakowie*..., s. 11.

Do darów książkowych na rzecz biblioteki zobowiązywał także członków Towarzystwa Szubrawców, które założył w 1899 r. Reaktywując tradycje masońskie, nawiązywał do Societes Subraviensis, działającego w Wilnie w latach 1817–1822. Gromadził także materialne pamiątki wolnomularstwa[11]. Do czasu rozwiązania organizacji w 1914 r. jej członkowie wywodzący się z inteligencji wileńskiej spotykali się w mieszkaniu Wróblewskiego, czyli w gospodzie „Pod Rakarzem”, ponieważ z okna widać było pomnik Michaiła Murawiowa „Wieszatiela”. Bywali tam m.in. redaktor Ludwik Abramowicz[12] i prawnicy Jan Piłsudski[13]

Il. 3. Ekslibris Tadeusza Wróblewskiego

Źródło: *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 6, Bydgoszcz 2008, s. 309.

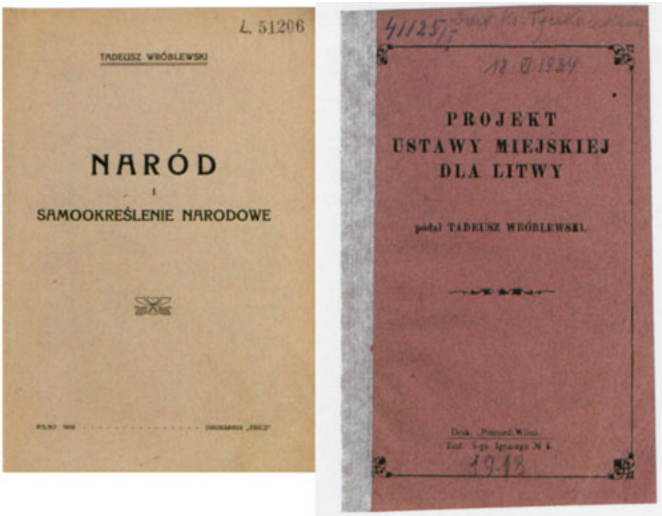
[11] Z. Ponarski, *Masonica wileńskie*, „Ars Regia” 1994, nr 2, s. 142. Według autora Biblioteka Wróblewskich w Wilnie posiadała bezcenny i chyba największy polski zbiór druków i pamiątek masońskich. W 1939 r. według opisu Heleny Romer-Ochenkowskiej, która była wieloletnim członkiem komitetu Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Eustachego i Emilii Wróblewskich, Rosjanie wywieźli do Mińska m.in. „dział masonerii” z Muzeum odnoszący się prawie do W. Ks. Litewskiego, w tym 86 woluminów, 137 aktów, 20 rękopisów, 30 rycin i fotografii, 78 druków masońskich, wycinki, pieczęcie, medale, 51 przedmiotów odnoszących się do kultu i obrządków masońskich (utensylia, godła, odznaki, ubiory).

[12] Ludwik Abramowicz (1879–1939), historyk drukarstwa, redaktor tygodnika „Przegląd Wileński”, działacz polityczny, popierał niepodległość Litwy. Do Biblioteki Wróblewskich przekazał swoje prywatne zbiory, głównie *lithuanica* i *vilniana* opatrzone ekslibrisem, rękopisy, dokumenty i wycinki prasowe z okresu I wojny światowej na Litwie. Od 1922 r. był członkiem Komitetu Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Eustachego i Emilii Wróblewskich. Od 1920 r. pracował nad bibliografią regionalną Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 1925 r. opublikował *Cztery wieki drukarstwa w Wilnie (1525–1925)*. Zob. *Książka i prasa na Ziemi Wileńskiej: drukarnie, biblioteki, czasopisma*, oprac. M. Jackiewicz, Bydgoszcz 2008, s. 7; *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 6 (dalej: EZW).

[13] Jan Piłsudski (1876–1950), brat Marszałka, prawnik, wicemarszałek Sejmu, minister skarbu, wiceprezes Banku Polskiego, adwokat w Wilnie. W latach 1939–1941 był więziony przez Sowietów. Po zwolnieniu wyjechał do Anglii. Zob. *Wileński słownik biograficzny*, red. H. Dubowik, L. J. Malinowski, wyd. 2, Bydgoszcz 2008, s. 383–384.

oraz Michał Pius Römer[14]. W 1908 r. z okazji 50. urodzin Wróblewskiego, przyjaciele z Towarzystwa Szubrawców ogłosili konkurs na jego ekslibris. Wygrał projekt Adama Półtawskiego z herbem Wróblewskich Korwin i symbolicznym światłem.

Towarzystwo było otwarte na różne środowiska, u Wróblewskiego gościł m.in. Edward Ropp (1851–1939), biskup wileński w latach 1903–1907[15]. Zebrania stanowiły forum wymiany opinii na temat bieżących spraw ważnych dla miasta i kraju oraz biblioteki gospodarza. Wiele z nich przybrało kształt publikacji, by były dostępne szerszej publiczności[16].

Il. 4. Publikacje autorstwa Tadeusza Wróblewskiego

Źródło: *Tadas Vrublevskis: mintys ir darbai*, sudarė B. Kisielienė, Vilnius 2012, 18 i 19 s. nlb.

> Wróblewski okazywał szacunek i pełne zrozumienie dla różnorodności, wieloaspektowości i wielokulturowości, był gorącym rzecznikiem likwidowania podziałów poprzez konstruktywny dialog na zasadach uniwersalnych wartości, poprzez szerzenie tolerancji, otwartości i życzliwości, poprzez konsekwentną obronę praw człowieka i każdego obywatela[17].

To dlatego w kondukcie pogrzebowym „na wileńską Rossę odprowadzał [go] wielowyznaniowy i wielonarodowy tłum ludzi mówiący po polsku, po litewsku

[14] Michał Pius Römer (1880–1945), prawnik, publicysta, polityk polsko-litewski, założyciel i redaktor „Gazety Wileńskiej", twórca prawa konstytucyjnego na Litwie, rektor uniwersytetu w Kownie. Zob. *Wileński słownik biograficzny*, s. 436.

[15] Z. Ponarski, *op. cit.*, s. 138.

[16] T. Wróblewski, *Projekt ustawy miejskiej dla Litwy: projekt opracowany został dla Biura Pracy Społecznej w kwietniu 1918 r.*, Wilno 1918; idem, *Naród i samookreślenie narodowe*, Wilno 1919.

[17] EZW, s. 225.

i białorusku, po rosyjsku, po żydowsku i karaimsku”[18]. Z perspektywy czasu był to niewątpliwie historyczny pogrzeb w przedwojennym Wilnie.

CZAS POLSKI BIBLIOTEKI IM. EUSTACHEGO I EMILII WRÓBLEWSKICH

W 1912 r. prywatna biblioteka Wróblewskiego liczyła ok. 65 tys. wol. książek, 5 tys. jednostek rękopiśmiennych (rękopisów i autografów) oraz 1 tys. egz. map. Były to dzieła polskie i obcojęzyczne, głównie z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Rosji i Prus. Dotyczyły wielu dziedzin wiedzy: prawa, filozofii, literatury, historii, archeologii, etnografii, religii, socjologii, medycyny. Wróblewski kupował księgozbiory prywatne, jak np. księgozbiór hrabiego Henryka Broel-Platera z Pustyni (6 tys. wol. z XVI–XVIII w.), Ignacego Buchowieckiego z Horodyszcza oraz Józefa i Jana Weyssenhoffów. Nabył zbiory Józefa Ciechanowieckiego z Balina, które należały uprzednio do moskiewskiego masona Iwana Jełagina i rosyjskiej rodziny ziemiańskiej Buturlinów z guberni kijowskiej (2749 wol. książek z XVIII i pocz. XIX w., głównie w języku rosyjskim i francuskim)[19]. W 1911 r. odkupił bibliotekę Józefa Bielińskiego (1848–1926), lekarza, z zamiłowania bibliotekarza i bibliografa, opiekuna zbiorów Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego. Wśród ponad 10 tys. pozycji były cenne *vilniana* i *lithuanica* oraz dzieła medyczne. Ten księgozbiór stanowił główny zrąb Biblioteki Wróblewskich[20].

Dnia 12 listopada 1912 r. Wróblewski założył Towarzystwo „Biblioteka imienia Eustachego i Emilii Wróblewskich”, którego głównym celem było sprawowanie opieki nad przekazanymi Towarzystwu na własność zbiorami bibliotecznymi. Wróblewski nadal wspierał Bibliotekę finansowo, rozpoczął także budowę dla niej nowej siedziby. I wojnę światową zbiory przetrwały w stanie nienaruszonym, ale budowa gmachu nie została ostatecznie zrealizowana.

Według Heleny Drège[21] mecenas Wróblewski to nie tylko imponujący erudycją kolekcjoner, „lecz najpracowitszy i najsumienniejszy bibliotekarz i kustosz swych zbiorów, które w znacznej części sam porządkował, inwentaryzował i katalogował, zwłaszcza co cenniejsze działy, jak: rzadkie i ulotne druki, rękopisy,

---

[18] B. Białokozowicz, *op. cit.*, s. 226.

[19] EZW, s. 308.

[20] H. Drège, S. Rygiel, *Biblioteka Państwowa im. Wróblewskich*, [w:] *Biblioteki wileńskie*, praca zbiorowa pod red. A. Łysakowskiego, Wilno 1939, s. 140.

[21] Helena Drège (1888–1956), bibliotekarz, członek założyciel Związku Bibliotekarzy Polskich, od 1926 r. sekretarz zarządu Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Wilnie. Pracę bibliotekarską rozpoczęła u swego stryja Józefa Leopolda Drège’a, ogrodnika, bibliografa i bibliofila. W latach 1912–1913 studiowała bibliotekarstwo w Berlinie, doświadczenie zawodowe zdobywała w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie i w Uniwersyteckiej Bibliotece Publicznej w Wilnie. Od 1939 r. była członkiem wileńskiej loży masońskiej. Była odznaczona Srebrnym Wawrzynem Polskiej Akademii Literatury za szerzenie czytelnictwa oraz Złotym Krzyżem Zasługi za bezinteresowną opiekę nad zbiorami Wróblewskich i ratowanie zbiorów podczas powodzi. Więcej informacji zawiera artykuł A. Uljasza, *Ludzie książki z rodziny Drège*, „Jednota” 2010, nr 5/6, s. 17–18.

ryciny, mapy, fotografie i muzealia, zawsze trzymając się raz obranej i opracowanej przez siebie metody"[22].

W 1922 r. zmieniono dotychczasową nazwę na Towarzystwo Pomocy Naukowej im. Eustachego i Emilii Wróblewskich. Na jego czele stali ludzie z ówczesnej elity intelektualnej Wilna. Prezesem został Marian Zdziechowski[23], wiceprezesem Tadeusz Wróblewski jako fundator i kustosz zbiorów, sekretarzem Stanisław Sadkowski, a skarbnikiem sędzia Jan Piłsudski[24]. Statut z 14 września 1922 r. zatwierdzał warunki: „[...] urządzenia i utrzymania w mieście Wilnie księgozbioru, zbioru map, rycin, rękopisów, aktów dawnych, obrazów, pieczęci w celu pomocy naukowej uczącym i uczniom wszelkich zakładów naukowych bez różnicy narodowości i wyznania. Siedzibą Towarzystwa jest miasto Wilno i zbiory Towarzystwa z Wilna wywiezione być nie mogą"[25].

Tadeusz Wróblewski zabiegał o przekazanie zbiorów bibliotecznych i muzealnych w depozyt wieczysty państwu polskiemu celem zapewnienia dalszego ich rozwoju oraz udostępnienia zasobów Biblioteki do użytku publicznego[26]. Zapis ten objął według Edwarda Chwalewika:

> [...] 80 534 druki (oraz 9116 dubletów), 17 867 druków ulotnych w 42 tekach, 2956 rękopisów, 17 099 akt luźnych, 24 pergaminy, 7626 listów, 1474 map drukowanych i litografowanych, 197 planów rysowanych i malowanych, 10 534 ryciny, 537 rysunków, 70 malowideł olejnych, 197 akwarel i pasteli, 2479 fotografii, 88 rzeźb, 116 tłoków pieczętnych, 407 odcisków pieczęci, 33 stemple, 202 medale i medaliony, 29 orderów i odznak wojskowych, 349 okazów masońskich, 288 różnych starożytności, osobliwości i pamiątek, wreszcie nie skatalogowany zbiór monet i pieniędzy papierowych, [...] prawie komplet vilnianów[27].

W 1926 r. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej (MWRiOP) zakupiło pałac Tyszkiewiczów, położony nad brzegiem Wilii[28]. Po 2 latach prac adaptacyjnych gmachu na potrzeby biblioteki

[22] H. Drège, *Śp. Tadeusz Wróblewski*, „Ateneum Wileńskie" 1925/1926, s. 438.

[23] Marian Zdziechowski (1861–1938), filolog, filozof, profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w latach 1919–1932; badał literatury słowiańskie i zachodnioeuropejskie; od 1933 r. prezes Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Zob. *Wileński słownik biograficzny*, wyd. 2, s. 590.

[24] B. Białokozowicz, *op. cit*., s. 212.

[25] *Ibid*.

[26] Oprócz warunku pozostawienia zbiorów w Wilnie Wróblewski postawił drugi warunek: zbiory nigdy nie mogą należeć do Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie. W tym wypadku odegrały rolę zawiedzione ambicje mecenasa, który spodziewał się ze strony władz Uniwersytetu Stefana Batorego propozycji objęcia Katedry Prawa. Zob. *Biblioteka znów pod patronatem Wróblewskich: rozmowa Jana Sienkiewicza z ustępującym dyrektorem Biblioteki Akademii Nauk Litwy im. Wróblewskich dr. Juozasem Marcinkevičiusem*, „Bibliotekarz Podlaski" 2010, nr 20, s. 15.

[27] E. Chwalewik, *Zbiory polskie*, t. 2, *Wilno*, Warszawa–Kraków 1927, s. 481.

[28] Jan Tyszkiewicz (1801–1862), właściciel majątków Wołożyn i Birże oraz biblioteki ordynackiej w Ostrowiu. Po jego śmierci księgozbiór i archiwum przewieziono do pałacu w Wilnie. W 1903 r. biblioteka liczyła ok. 20 tys. wol. Po kupnie pałacu przez rząd polski księgozbiór Tyszkiewicza został przeniesiony do Biblioteki Publicznej i Biblioteki Uniwersyteckiej. Zob. *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej: informator*, red. nauk. B. Bieńkowska, oprac. U. Paszkiewicz et al., Poznań 1998, s. 635.

i muzeum przeznaczono go na siedzibę biblioteki założonej przez Wróblewskiego i Biblioteki Uniwersyteckiej, co doprowadziło do konfliktu między Towarzystwem Pomocy Naukowej a władzami Uniwersytetu. Kres różnicom zdań położyła powódź w 1931 r. Zalanie parteru budynku przesądziło o tym, że pałac stał się siedzibą tylko Biblioteki Państwowej im. E. E. Wróblewskich[29].

Il. 5. Gmach Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie w pałacu Tyszkiewiczów

Źródło: Wilnoteka: D. Malinowski, *Stulecie Biblioteki Wróblewskich*, 3 maja 2012.

Ostatecznie w gmachu funkcjonowały 3 instytucje: Biblioteka i od 1930 r. Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej z prywatną Wyższą Szkołą Nauk Politycznych[30], które uzupełniały księgozbiory z przyznanych funduszy państwowych oraz subwencji Towarzystwa Pomocy Naukowej im. E. E. Wróblewskich. „O ile dwie pierwsze instytucje [gromadziły] materjały do poznania świetnej przeszłości Wielkiego Księstwa Litewskiego, o tyle trzecia, [starała się], opierając się

[29] A. B. Putek, *Biblioteka im. Emilii i Eustachego Wróblewskich w Wilnie*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis" 2006, t. 39, s. 94.

[30] Szkoła Nauk Politycznych była prywatnym zakładem naukowym bez prawa nadawania stopni magisterskich. Dyplom dawał uprawnienia do zajmowania stanowisk urzędniczych w służbie państwowej. Utrzymywana była przez Instytut i podlegała MWRiOP. Wykładali profesorowie uniwersyteccy. Miała za zadanie „krzewić nauki i umiejętności związane ze stanem obecnym i historią ziem i formacji państwowych, położonych między Morzem Czarnym a Bałtyckim oraz ludów tereny te zamieszkujących". Dwadzieścia przedmiotów monograficznych poświęconych było ZSRR. W II poł. lat 30. XX w. instytucje były krytykowane przez konserwatystów za nasilenie „agitacji bolszewickiej", inni rozpowszechniali opinie o ich szpiegowskiej działalności przeciwko Związkowi Radzieckiemu. W 1938 r. ograniczono liczbę „przedmiotów sowietoznawczych w programie nauczania". Zob. EZW, s. 379 i nast.

na badaniu tej przeszłości, poznać też i stan obecny ziem b. Wielkiego Księstwa i jego wschodnich sąsiadów[31]", pisał ówczesny dyrektor Biblioteki Stefan Burhardt i apelował do mieszkańców ziem b. Wielkiego Księstwa Litewskiego, Kurlandii i Inflant, „aby chcieli uważać Bibljotekę Państwową im. Wróblewskich za Centralną Bibljotekę ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego, Kurlandji i Inflant, wzbogacając ją regionalnemi drukami i rękopisami"[32]. W dniu 22 czerwca 1935 r. została oficjalnie otwarta dla wszystkich chcących korzystać z jej zbiorów.

Il. 6. Stefan Rygiel i Helena Drège w Bibliotece Tadeusza Wróblewskiego
Zdjęcie Jana Bułhaka ok. 1920 r.
Źródło: R. Cicėnienė, L. Kairelienė, S. Narbutas, *Biblioteka im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk 1912–2012*, Vilnius 2012, s. 11.

Od 1925 r. zbiorami wileńskiego bibliofila opiekowała się Helena Drège. Zadanie bibliotekarza naukowego powierzył jej Komitet Pomocy Naukowej im. E. E. Wróblewskich. W latach 1929–1941 była pracownikiem etatowym[33]. Była

[31] S. Burhardt, *Poświęcenie i otwarcie Bibljoteki Państwowej im. Wróblewskich w Wilnie,* „Przegląd Bibljoteczny" 1935, s. 179.

[32] *Ibid*.

[33] Od 1941 r. została oddelegowana przez dyrektora BLAN do pracy w Bibliotece Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, która miała być przemianowana na Instytut Kultury Polskiej pod zarządem BLAN. Zwolniona z pracy w 1942 r. udzielała korepetycji z języków obcych. W 1945 r. wyjechała do Warszawy. Pozbawiona pracy, do śmierci była na utrzymaniu siostry. Stefan Burhardt napisał o pokrzywdzonej i zapomnianej bibliotekarce we wspomnieniu pośmiertnym tak:

autorką i współautorką ze Stefanem Ryglem artykułów poświęconych osobie mecenasa Wróblewskiego i Bibliotece przez niego założonej, w których sformułowany został program jej działania: „[...] biblioteka powinna mieć charakter B-ki regjonalnej, publicznej, prezencyjnej, naukowej i zarazem specjalizującej się w kierunku kultury państw i narodów ościennych tzw. Europy Wschodniej, t.j. Rosji, Ukrainy, Białorusi, Państw Bałtyckich i Rumunji”[34].

W latach 1926–1932 pierwszym kierownikiem Biblioteki był dr Stefan Rygiel (1887–1945), dr filozofii, bibliotekarz i historyk literatury. Kolejne 2 lata tę funkcję pełnił Erwin Koschmieder (1896–1977), językoznawca, slawista, profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Dzięki jego staraniom Biblioteka zyskała nowy wystrój czytelni głównej, a także księgozbiór podręczny. Jego następcą był od 1934 r. aż do wybuchu II wojny światowej Stefan Burhardt (1899–1991). Za jego kadencji opracowywano bibliografię regionalną dotyczącą terenów byłego Księstwa Litewskiego i wprowadzono katalogowanie przedmiotowe. Ludwik Abramowicz stworzył w gmachu Biblioteki Muzeum Ikonograficzne Wilna i od 1931 r. był jego honorowym kustoszem. Podarował Muzeum 200 obiektów ze swoich zbiorów: obrazów, sztychów i litografii.

Spadek, jaki miastu Wilno zostawił Tadeusz Wróblewski, jest nieoceniony. Różnorodne i bogate zbiory stanowiły doskonały warsztat pracy dla badaczy wspólnej historii Polski i Litwy. Przed II wojną światową Biblioteka Państwowa im. Wróblewskich była siódmą pod względem wielkości placówką w Polsce. Zbiory rozrastały się dzięki depozytom (np. przekazany w 1933 r. księgozbiór Biblioteki Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej liczący ok. 10 tys. wol.[35]), księgozbiorom od osób prywatnych i instytucji oraz zakupom finansowanym z budżetu państwa polskiego. Od 1932 r. wzbogacały ją nowości wydawnicze przesyłane w ramach regionalnego egzemplarza obowiązkowego. W 1939 r. zbiory biblioteczne obejmowały ponad 163 tys. wol. książek, 35 tys. jednostek rękopisów, bogate kolekcje numizmatyczne i kartograficzne, 1,2 tys. obrazów w galerii malarstwa polskiego i obcego, a także zabytkowe meble[36].

CZAS LITEWSKI BIBLIOTEKI IM. WRÓBLEWSKICH

W dniu 10 października 1939 r. ZSRR przekazał Republice Litewskiej miasto Wilno i obwód wileński. Polskie instytucje stały się własnością państwa litewskiego. Biblioteka Państwowa im. E. E. Wróblewskich podlegała teraz Ministerstwu Oświaty Litwy, które przekazało ją 1 września 1940 r. Instytutowi Lituanistyki. Przejęte zostały zbiory i inne części składowe jej majątku. Z nazwy Biblioteki usunięto nazwisko patronów.

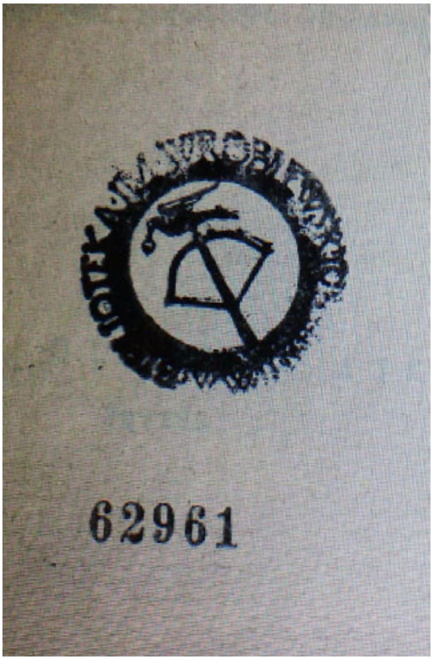
„[...] pozostanie w pamięci wszystkich, którzy się z nią zetknęli, jako wielka patriotka, człowiek o niezwykłej prawości i wyjątkowo silnym zamiłowaniu do swego warsztatu pracy i swego zawodu”. Zob. S. Burhardt, *Pamięci Heleny Drège*, „Przegląd Biblioteczny” 1956, z. 4, s. 339.

[34] H. Drège, S. Rygiel, *op. cit.*, s. 155.

[35] *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej...*, s. 635.

[36] H. Jotkiałło, *op. cit.*

Pojawiła się za to nowa ulica – część ulicy Arsenalskiej, przy której stoi Biblioteka, od Wilii do Katedry, otrzymała w1940 r. imię Tadeusza Wróblewskiego. Znamienne, że od tamtego czasu ani razu nie była zmieniana przez żadną kolejną władzę. A [...] pojawienie się na planie miasta ulicy z polskim nazwiskiem było od tendencji [zamiany nazw polskich na litewskie] jaskrawym odstępstwem[37].

Il. 7. Przed wojną – pieczęć Biblioteka im. Wróblewskich. Od 1941 r. na publikacjach nowy znak własności Centralnej Biblioteki Litewskiej SSR

Źródło: Biblioteka Cyfrowa Biblioteki im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie.

Okupacja sowiecka w 1940 r. to okres grabieży i niszczenia polskiego mienia publicznego i prywatnego, a także polskiego dziedzictwa kulturalnego: dzieł sztuki, przedmiotów muzealnych, księgozbiorów i archiwaliów, które stanowiły łup wojenny. Z Biblioteki Wróblewskich wywieziono ponad 70 druków w oprawach bibliofilskich z XVI–XVIII w. i zbiory masonerii Wielkiego Księstwa Litewskiego: książki, akta, rękopisy, ryciny i fotografie oraz przedmioty kultu i obrządków masońskich. Utracone zostały materiały z działu *lithuanica* i *vilniana* od XVI–XVIII w. (435 wol.), w tym także książki z byłego Seminarium Prawosławnego w Wilnie[38]. Z czytelni zabrano cały wielojęzyczny księgozbiór podręczny dotyczący Wielkiego

[37] *Biblioteka znów pod patronatem Wróblewskich...*, s. 15.

[38] Seminarium Prawosławne zostało zlikwidowane w 1937 r. Do Państwowej Biblioteki im. Wróblewskich włączono 23 750 wol., w tym 13 tys. wol. starych druków i 218 rękopisów, zob. *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej...*, s. 635.

Księstwa Litewskiego liczący 678 wol. książek z XIX i XX w. oraz czasopisma białoruskie w 62 wol.[39]. Wywieziono do Mińska kilka wagonów druków, m.in. zbiory Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej i Szkoły Nauk Politycznych, licząc na materiały interesujące wywiad sowiecki. W 1943 r. dzięki pomocy wysokiego rangą oficera niemieckiego, który okazał się kolegą ze studiów w Innsbrucku ks. Juozapasa Stakauskasa (1900–1972), pełniącego w czasie wojny funkcję dyrektora wileńskiego Archiwum Państwowego, prawie wszystkie zagrabione zbiory powróciły do Wilna[40]. W czasie okupacji niemieckiej aż do wyzwolenia Wilna Biblioteka była zamknięta.

Jesienią 1944 r. przedwojenna biblioteka polska licząca ponad 300 tys. zbiorów wznowiła działalność jako Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk (BLAN). Niezmieniona pozostała jej siedziba. Bryła okazałego pałacu Tyszkiewiczów stanowi nadal logo książnicy.

Il. 8. Logo Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk

Biblioteka przejmowała zbiory rewindykowane ze Związku Radzieckiego, księgozbiory, dokumenty archiwalne i eksponaty muzealne pochodzące z zamykanych bibliotek, organizacji i stowarzyszeń, nacjonalizowanych i opuszczanych dworów, prywatnych kolekcji ludzi nauki i sztuki przekazanych testamentem przez spadkobierców. To był także czas ratowania i ochrony polskiego dziedzictwa przez polskich pracowników Biblioteki, póki dane im było pracować. Do pałacu Tyszkiewiczów trafiły stare druki i inne materiały dotyczące między innymi ziem litewskich, pochodzące z bibliotek, archiwów, muzeów i kościołów Prus Wschodnich.

[39] Z. Ponarski, *op. cit*., s. 142–143. Tak dokładny wykaz sporządziła Helena Romer-Ochenkowska (1875–1947), literatka, dziennikarka, działaczka oświatowa. Razem z Teresą Zakrzewską (1852–1939), nauczycielką i bibliotekarką, długoletnim współpracownikiem Tadeusza Wróblewskiego, wraz z Zofią Sadkowską, żoną przybranego syna, należała „do nielicznych kobiet, dostrzeganych i tolerowanych przez mecenasa". Zob. *W Wilnie i w Krakowie...,* s. 25.

[40] *Biblioteka znów pod patronatem Wróblewskich*..., *op. cit*., s. 16. Z. Ponarski w artykule *Masonica wileńskie*..., s. 143–144, twierdzi, że „w latach 1942–1943 powróciły z Mińska niektóre wywiezione archiwalia, natomiast wywiezione zbiory Wróblewskiego nigdy nie wróciły, nie wróciły wywiezione *masonica*. Pozostałe w Wilnie pamiątki masońskie znajdują się w Muzeum Historyczno-Etnograficznym", wśród nich jest jeden fartuszek z białej irchy, niegdyś własność Bartłomieja Beniowskiego, dziadka Tadeusza Wróblewskiego.

Po wojnie głównym zadaniem Biblioteki było gromadzenie literatury stanowiącej podstawę do prowadzenia badań naukowych dla wszystkich instytutów o profilu humanistycznym i nauk ścisłych Litewskiej Akademii Nauk. Obsługą zajmował się podlegający rotacjom zespół bibliotekarzy różnych narodowości. Ze Związku Radzieckiego wpływało rocznie ok. 70 tys. wol. „prawomyślnej" ideologicznie literatury. Dotowane były zakupy publikacji z innych państw bloku socjalistycznego. Biblioteka LAN miała prawo do egzemplarza obowiązkowego druków wydawanych na Litwie. Od 1974 r. Biblioteka otrzymywała od 30 tys. do 60 tys. rocznie rubli transferowych na zakup literatury zagranicznej. „Był to przywilej wyjątkowy, którego nie miała żadna inna biblioteka na Litwie. Dzięki temu miała pokaźny zbiór wartościowej zachodniej literatury naukowej [...] do korzystania za osobnym pozwoleniem"[41].

Biblioteka LAN była jedną z pięciu książnic na Litwie, które posiadały zbiory specjalne (specfondy). Były to wyodrębnione druki wydane na Litwie w latach 1917–1939 oraz druki zatrzymane przez radziecką cenzurę, do których dostęp dla czytelnika był bardzo ograniczony lub zupełnie niemożliwy. Dzięki tej polityce wiele druków z okresu międzywojennego ocalało od zniszczenia. Dziś są oficjalnie dostępne.

BIBLIOTEKA LITEWSKIEJ AKADEMII NAUK W OSTATNICH LATACH

Na dzień 31 grudnia 2011 r. zbiory Biblioteki liczyły ponad 3 mln 755 tys. wol. druków i ponad 264 tys. jednostek dokumentów rękopiśmiennych[42]. Położona w ścisłym centrum Wilna, zapewnia łatwy dostęp do zbiorów historycznych i współczesnych. Biblioteka specjalizuje się w gromadzeniu materiałów dotyczących historii Wielkiego Księstwa Litewskiego, Wilna i Wileńszczyzny oraz państw sąsiednich – Białorusi, Polski, Rosji, Ukrainy i innych, a także w prowadzeniu badań naukowych z zakresu lituanistyki, bibliografii, księgoznawstwa i bibliotekoznawstwa[43]. W wizji przyszłości nakreślonej z racji jubileuszu w 2012 r. podano, że „celem Biblioteki jest m.in. zachowanie i przekazanie przyszłym pokoleniom zebranych i nadal gromadzonych zbiorów dziedzictwa dokumentarnego, zapewnienie dostępu do źródeł informacji [...] tworzenia biblioteki cyfrowej oraz prowadzenia badań nad dziedzictwem dokumentarnym i upowszechniania ich wyników"[44].

W 2009 r. Bibliotece groziło rozproszenie zbiorów. Litewski minister oświaty i edukacji rozważał „optymalizację sieci litewskich bibliotek naukowych" i proponował „scalenie" instytucji znajdujących się w Wilnie, tzn. podział zbiorów i przekazanie ich do jednostek branżowych, a większość zbiorów do Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. Zamiar litewskich decydentów o likwidacji instytucji naukowej o takiej historii i cennych zbiorach spotkał się z protestem ponad 5 tys. osób z Litwy,

---

[41] *Biblioteka znów pod patronatem Wróblewskich...*, s. 17.
[42] R. Cicėnienė, L. Kairelienė, S. Narbutas, *op. cit.*, s. 27.
[43] *Ibid.*, s. 34.
[44] *Ibid.*, s. 33.

Polski, Białorusi, Niemiec, Francji i Stanów Zjednoczonych, wyrażonym podpisami pod apelem zachowania Biblioteki[45]. Przypomniano, że wywiezienie zbiorów poza granice Wilna i włączenie ich do Uniwersytetu Wileńskiego byłoby działaniem wbrew woli Tadeusza Wróblewskiego, człowieka zasłużonego dla Wilna i jego kultury. „Testamentu założyciela biblioteki przestrzegały i rządy przedwojennej Polski i Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej oraz dotychczasowa władza odrodzonej Republiki Litewskiej"[46], pisali pracownicy Biblioteki w liście otwartym do ministra oświaty. W tej sprawie prowadzone były rozmowy na szczeblu ministrów spraw zagranicznych Polski i Litwy. Prezydent Litwy Dalia Grybauskaite wezwała do zachowania obecnego stanu, ponieważ zbiory BLAN stanowią niepodzielną spuściznę kultury Litwy.

Il. 9. Czytelnia Tadeusza Wróblewskiego

Źródło: Strona WWW Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich. Zdjęcie wykonane 3 sierpnia 2006 r.

Dzięki staraniom wieloletniego dyrektora Biblioteki Juozasa Marcinkevičiusa[47], kierującego placówką przez 46 lat, decyzją Zarządu Litewskiej Akademii Nauk 1 grudnia 2009 r. została przywrócona jej dawna nazwa – Lietuvos Mokslų Akademijos Vrublevskių Biblioteka, która w tłumaczeniu na język polski brzmi: Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich. Uhonorowani nią zostali wszyscy Wróblewscy, także jej główny fundator Tadeusz. Dyrektor Marcinkevičius, który zadbał także o odnowienie pomnika Tadeusza Wróblewskiego, złożył na grobie kwiaty i zameldował Patronowi: „Panie Tadeuszu, zrobiłem,

---

[45] *Protest przeciwko likwidacji Biblioteki Wróblewskich*, „Kurier Wileński" 2009, nr 143, s. 2.

[46] „Gazeta Wyborcza", [online] http://wyborcza.pl/1,75475,6952403,Biblioteka_Litewskiej_Akademii_Nauk_zagrozona.html [dostęp: 21.08.2009].

[47] Juozas Marcinkevičius (1931–), historyk, bibliotekarz, autor publikacji z dziedziny historii drukarstwa, w latach 1964–2009 dyrektor Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie.

co mogłem. Pańskie nazwisko jest w nazwie biblioteki”[48]. W tym samym dniu Marcinkevičius złożył rezygnację z funkcji dyrektora. Prezydium LAN ją przyjęło, wyrażając nadzieję, że na emeryturze napisze monografię Biblioteki[49]. Jego następca dr Sigitas Narbutas ma w planach dobudowę nowego budynku i przeprowadzenie remontu gmachu szacownej książnicy. Chciałby zrealizować takie przedsięwzięcia jak założenie własnego ośrodka wydawniczego i muzeum książki, w którym będą prezentowane różne materiały biblioteczne z bogatych zbiorów Biblioteki[50].

Setną rocznicę istnienia Biblioteki obchodzono w 2012 r. Z tej okazji odbyła się w dniach 3–4 maja międzynarodowa konferencja naukowa *Biblioteka naukowa w warunkach przemian kulturowych oraz innowacji technologicznych*, w której uczestniczyli goście z Polski, Białorusi, Ukrainy, Łotwy, Rosji, Niemiec i Czech. W Litewskim Muzeum Narodowym otwarta była tłumnie oglądana wystawa *Historyczne zbiory Biblioteki im. Wróblewskich*.

Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich jest nowoczesną książnicą, która prowadzi katalog elektroniczny druków zwartych i czasopism, a także katalog rękopisów, udostępnia swoje zbiory w bibliotece cyfrowej, prowadzi badania nad dziedzictwem kultury piśmienniczej tych ziem i upowszechnia je w publikacjach własnych oraz czasopismach krajowych i zagranicznych.

Hermetyczność języka litewskiego nie ułatwia obcokrajowcom korzystania ze zbiorów, a Polaków odcina od informacji o polskojęzycznych zbiorach przechowywanych w Wilnie. Utrudnia korzystanie z wydawnictw źródłowych, inwentarzy[51] i katalogów publikowanych jedynie w języku litewskim. W ukazującym się co 2 lata periodyku „Lietuvos Mokslų Akademijos Vrublevskių Biblioteka”, w którego kolegium redakcyjnym zasiada dyrektor polskiej Biblioteki Narodowej, artykuły, zestawienia bibliograficzne, imiona i nazwiska polskich postaci historycznych oraz nazwy niegdyś polskich miejscowości są podane w języku litewskim. W języku angielskim umieszczane są jedynie tytuły artykułów i ich krótkie streszczenia. Jest to niezrozumiałe wobec analizy korzystających ze zbiorów czytelników obcokrajowców[52].

---

[48] *Biblioteka znów pod patronatem Wróblewskich*..., s. 18.

[49] *Ibid*.

[50] *Książka konkurencji się nie boi: rozmowa Jana Sienkiewicza z Sigitasem Narbutasem,* „Bibliotekarz Podlaski” 2012, nr 20, s. 23.

[51] Na przykład inwentarz dóbr ziemskich i inwentarz rękopisów XI–XX w. wydany przez V. A. Abramovičiusa w 1963 r., inwentarz zbioru autografów XI–XX w. opublikowany przez D. Labanskienė w 1989 r. – tu przy hasłach w języku litewskim w nawiasach podane są oryginalne nazwiska, czy opublikowany przez R. Jasasa inwentarz dokumentów pergaminowych z 1980 r. Zob. *Przewodnik po zbiorach rękopisów w Wilnie*, oprac. M. Kocójowa, Kraków 1993, s. 299.

[52] Dane za lata 2009–2010 pochodzą z czasopisma „Lietuvos Mokslų Akademijos Vrublevskių Biblioteka” 2009/2010 [2013], s. 142. Dane z 2011 r. zawiera jubileuszowy folder informacyjny autorstwa R. Cicėnienė, L. Kairelienė, S. Narbutas, *op. cit*., s. 27.

Tab. 1. Cudzoziemcy korzystający ze zbiorów Biblioteki LAN im. Wróblewskich

Narodowość	Rok		
	2009	2010	2011
Polacy/Lenkija	121	110	109
Białorusini/Baltarusija	36	42	50
Rosjanie/Rusija	14	14	13
Pozostałych 12 państw, m.in.: Ukraina, Niemcy, Francja, Wielka Brytania, USA, Izrael, Łotwa, Estonia, Czechy (mniej niż 10 przedstawicieli jednego państwa)	27	21	29
RAZEM	198	187	202

Wzorowym przykładem dbałości o czytelnika polskiego i litewskiego oraz pamięci historycznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów jest dwujęzyczny *Przewodnik po zbiorach rękopisów w Wilnie*[53].

ZBIORY HISTORYCZNE BIBLIOTEKI LITEWSKIEJ AKADEMII NAUK IM. WRÓBLEWSKICH

Najstarszą biblioteką kościelną zachowaną w zbiorach tej książnicy jest wileńska biblioteka Synodu Ewangelicko-Reformowanego, której rodowód sięga 1557 r. i działalności kalwina Mikołaja Czarnego Radziwiłła (18 tys. wol.)[54]. W latach 1803–1940 funkcjonowała niedostępna publicznie Biblioteka Wyższego Seminarium Rzymsko-Katolickiego. Po zamknięciu Seminarium liczący ponad 56 tys. wol. księgozbiór został przekazany BLAN. Tu znajdują się księgozbiory pochodzące z kasowanych zakonów na Litwie i Białorusi.

W 1945 r. w mieście nad Wilią pozostały materiały archiwalne dotyczące diecezji wileńskiej od chwili jej powstania aż do czasu II wojny światowej. W Dziale Rękopisów BLAN zachowane są dokumenty kapituły wileńskiej za lata 1387–1922 (fond 1 *Zbiór Pergaminów* – 440 jedn. inw.), które dopiero po 1945 r. wróciły do Wilna wywiezione do Rosji w 1915 r. W czasie II wojny światowej Sowieci przekazali do tej Biblioteki liczący ponad 27 500 jednostek zbiór dokumentów kapituły wileńskiej z lat 1391–1940 i zbiór nr 44 z 1022 jedn. arch. z lat 1388–1940. Z odzyskanych od Archiwum Historycznego Litwy i Archiwum Akt Nowych dokumentów kościelnych utworzono kolekcję dokumentów biskupstwa i arcybiskupstwa wileńskiego (kolekcja nr 318–3195 jedn. z XIX–XX w.)

[53] Przewodnik opracowany przez Marię Kocójową został wydany w 1993 r. przez krakowski Oddział Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego. Publikacja zawiera łączną informację o najcenniejszych zespołach rękopisów przechowywanych w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich oraz w wileńskich archiwach.

[54] Szerzej o księgach z proweniencją Radziwiłłów pisze D. Narbutienė w artykule *Książki ze znakami własnościowymi Radziwiłłów w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich*, „Rocznik Biblioteki Narodowej" 2011, R. 41, s. 81–88.

Inne jeszcze archiwalia diecezji wileńskiej są rozproszone po instytucjach Wilna, Białegostoku oraz Krakowa i czekają na naukowe opracowanie jej dziejów[55].

Spośród dokumentów kościelnych wyróżniają się dokumenty narodowej nekropolii na Rossie i jednego z najpiękniejszych cmentarzy w Europie – Cmentarza Bernardyńskiego, archiwa klasztorów Benedyktynek w Kownie, rękopisy bernardynów w Kretyndze oraz częściowo zachowane zbiory karmelitów w Linkowie, włączone w latach powojennych do BLAN[56].

Tu znalazła swoje miejsce część biblioteki Lucjana Uziębły z drukami z rozproszonej kolekcji Michała Pełki-Polińskiego (1784–1848), profesora matematyki Uniwersytetu Wileńskiego i wybitnego kolekcjonera swoich czasów. Mecenas Wróblewski nabył od Uziębły niektóre druki do swojej biblioteki. Pod koniec życia Uziębło sprzedawał swoje zbiory z braku środków do życia, a w 1949 r. ocalałe muzealno-archiwalne eksponaty i dokumenty z jego spuścizny krewni przekazali do BLAN. Jest tam przechowywany między innymi fragment pamiętnika Pełki-Polińskiego, prace rękopiśmienne i listy pisane do matematyka oraz katalog jego biblioteki[57].

Czas wojny odcisnął swoje tragiczne piętno na historii Towarzystwa Przyjaciół Nauk (TPN) w Wilnie, najmłodszej polskiej instytucji tego typu. Założone w 1906 r. w celu „rozpalenia na nowo w Wilnie, choćby najskromniejszego ogniska nauki polskiej”[58], zajmowało się głównie gromadzeniem zbiorów oraz ochroną cennych zabytków sztuki i kultury od dalszego rozproszenia i utraty. Wileńskie TPN posiadało we własnym gmachu bardzo bogatą bibliotekę, muzeum oraz archiwum z najstarszymi dokumentami i najcenniejszymi rękopisami. W 1939 r. zbiory liczyły 120 tys. wol. i 20 tys. dubletów, w tym wiele inkunabułów, książek rzadkich i unikatowych, których właścicielem do 1914 r. było Towarzystwo Muzeum Nauki i Sztuki. Do tych pasjonatów i kustoszy zbiorów bibliotecznych i muzealnych należeli: lekarz, bibliotekarz i bibliograf Ludwik Czarkowski (1855–1928)[59], Stanisław Kościałkowski (1881–1960), historyk i profesor Uniwersytetu Wileńskiego, który „od roku 1907 roku przez cały czas istnienia i działalności Towarzystwa aż do końca dźwigał na sobie ciężar ogromnej pracy i odpowiedzialności”[60], lekarz społecz-

[55] J. Maroszek, W. F. Wilczewski, *Archiwa kapituły i kurii diecezjalnej wileńskiej, dzieje i współczesne miejsca przechowywania w zbiorach litewskich i polskich*, „Białostocczyzna” 1998, nr 4, s. 5.

[56] G. Drungilienė, *Zbiory klasztorne w Dziale Rękopisów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk*, [w:] *Polsko-litewskie kontakty w świetle zbiorów archiwalnych i bibliotecznych*, red. J. Arvaniti, A. Roszkowski, Warszawa 2004, s. 168–181.

[57] EZW, s. 39.

[58] H. Dubowik, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Wileńskie Rozmaitości” 1992, nr 4, s. 6. Szerzej o działalności wileńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk pisze Henryka Ilgiewicz w pracach: *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*, Toruń 2005 i *Societates Academicae Vilnenses: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008.

[59] EZW, s. 85.

[60] *Ibid.*, s. 72.

nik i historyk amator Władysław Zahorski (1858–1927) oraz Michał Brensztejn[61] (1874–1938), historyk kultury i bibliotekarz z zamiłowania.

W czasie okupacji Niemcy urządzili w gmachu Towarzystwa szwalnię, a jego zbiory rozproszyli. W Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk z proweniencją Książnicy Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie znajduje się ok. 77 tys. wol. druków i 9477 jednostek archiwalnych dokumentów od XIV w. do XX w. Zespół Z (F) nr 1135 uporządkowany w 24 inwentarzach zawiera cenne i różnorodne materiały źródłowe do badań historii Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Są tu bulle i brewe papieskie, dokumenty pergaminowe, np. odpis Aktu Unii Lubelskiej, przywileje polskich władców i carów Rosji, dyplomy i autografy królewskie, materiały dotyczące konfederacji barskiej i targowickiej, rozbiorów Polski i powstań narodowych, roku 1812 na Litwie i Polski Kongresowej, listy polskich królów, książąt Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz magnatów. Zespół zawiera także dokumenty do historii Polski, Litwy i Białorusi I poł. XX w. (do 1942).

W zbiorach rękopiśmiennych znajdują się archiwa najznakomitszych rodów, których dobra znajdowały się na terenie dzisiejszej Litwy i Białorusi.

Dokumenty dotyczące Radziwiłłów, jednego z najbardziej wpływowych rodów magnackich na Litwie i mającego olbrzymią pozycję na przestrzeni wieków w Polsce i w Europie, także są obecne w rękopiśmiennych materiałach litewskiej Biblioteki (Inwentarz nr 23 TPN). Najstarsze dokumenty w Dziale Rękopisów stanowią Zbiór Pergaminów (fond 1). Dotyczą one między innymi sporów granicznych z 1473 r. protoplasty rodu Radziwiłła Ościkiewicza (zm. 1477), fundacji członków rodu na rzecz klasztoru czy seminarium duchownego w Wilnie. Są tu przywileje króla Zygmunta Augusta z 1508 r. dla kasztelana trockiego Jana Radziwiłła (1474–1522) i dla Mikołaja Radziwiłła (1470–1521), wojewody wileńskiego i kanclerza wielkiego litewskiego z 1515 r.[62].

W fondzie 40 jest 174 jednostek rękopiśmiennych z materiałami Synodu Ewangelików Reformowanych Litewskich z lat 1429–1944. Dotyczą one spraw wyznaniowych i fundacji radziwiłłowskich dla ewangelików, zawierają inwentarze parafii i folwarków należących do zborów w Słucku, Kiejdanach i Dubinkach. Inne zespoły archiwalne (fond 31) dotyczą spraw majątkowych dóbr birżańskich zarządzanych przez Radziwiłłów i Tyszkiewiczów w latach 1487–1901. Są tu także listy do Janusza i Bogusława Radziwiłłów z lat 1653–1668 o ruchach wojsk szwedzkich i moskiewskich na Litwie, szkodach wyrządzonych przez armię, zaopatrzeniu dla wojska oraz odbudowie pałacu w Birżach i Kiejdanach.

[61] Michał Brensztejn zgromadził własne kolekcje książek, archiwaliów, numizmatów i ekslibrisów. Los tzw. ekslibrisów litewskich, liczący ok. 3 tys. egz., jest nieznany. Archiwalia Brensztejna są przechowywane w Centralnym Archiwum Państwowym i w BLAN. Zob. EZW, s. 76.

[62] E. Bagińska, *Źródła do dziejów Radziwiłłów w archiwach i bibliotekach wileńskich*, „Białostocczyzna" 1997, nr 4, s. 75.

Dokumenty archiwalne dotyczące Radziwiłłów znajdują się także w innych zespołach archiwalnych. Natomiast korespondencję członków rodu Radziwiłłów na przestrzeni XVI–XIX w. zawiera fond 1135 Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie[63].

Archiwum rodowe Łopacińskich z Sarii, liczące 399 jednostek archiwalnych i obejmujące lata 1571–1912 (Inwentarz TPN nr 14), zawiera dokumenty genealogiczne dotyczące dworów Łopacińskich, Sapiehów, Platerów, świadectwa wydarzeń politycznych w Polsce i na Litwie oraz 20 tek korespondencji rodzinnej z XVIII w. Archiwum wraz z 2 tys. wol. książek z ocalałej po pożarze biblioteki saryjskiej, należących do Stanisława Jana Ignacego Łopacińskiego (1849–1931), prawnika i mecenasa nauki[64], przekazał Towarzystwu w 1920 r. ostatni potomek rodu Euzebiusz Marian Łopaciński (1882–1961).

Pokaźnym zespołem obejmującym ponad 3900 jednostek dokumentów z lat 1494–1940 są Akta Romerów. Dotyczą głównie 3 artystów malarzy Edwarda Jana (1806–1878) ojca i jego 2 synów: Alfreda Izydora (1832–1898) i Edwarda Mateusza (1848–1900). Są też dokumenty innych przedstawicieli rodu: Kazimierza (1880–1945), prawnika i działacza społecznego, profesora Uniwersytetu Wileńskiego i rektora Uniwersytetu Kowieńskiego oraz muzyka Seweryna (1820–1890).

Liczbowo skromniejsze są akta rodu Buchowieckich, Łopacińskich, Narbuttów z Szawr, Leńskich z aktami historycznymi do dziejów Wilna, Ponar i Białej Waki, rękopisy Platerów, Renigerów, Mierzejewskich.

Mniej lub bardziej liczebne są spuścizny rękopiśmienne osób prywatnych, zasłużonych dla nauki i kultury miasta Wilna, jak Ludwika Abramowicza (1879–1939), redaktora „Przeglądu Wileńskiego", publicysty „Gazety Wileńskiej" i opiekuna zbiorów Tadeusza Wróblewskiego, Stanisława Kościałkowskiego (1881–1960), historyka, badacza dziejów Litwy i profesora Uniwersytetu Stefana Batorego (USB) (242 jednostki), a także Archiwum historyka literatury polskiej i archiwisty Stanisława Ptaszyckiego (1853–1933).

Na Litwie nie może zabraknąć dowodów literackiej twórczości i działalności Adama Mickiewicza. W zbiorach BLAN jest zachowanych 229 jednostek archiwalnych rękopisów Towarzystwa Filomatów i Towarzystwa Filaretów z lat 1818–1860 oraz kolekcja słynnych wykładów Wieszcza (Inwentarz TPN nr 3). Wiedzę badaczy o młodzieńczych przyjaźniach Adama Mickiewicza uzupełniają korespondencja i pamiętnik Tomasza Zana (1796–1855) zachowany w jego Archiwum (Inwentarz TPN nr 9 liczący 61 jednostek).

Są tu spuścizny literackie Józefa Ignacego Kraszewskiego, konspekty Władysława Syrokomli i rękopis jego *Wycieczki po Litwie*, rękopisy utworów literackich i artykułów Elizy Orzeszkowej, honorowego członka Towarzystwa Przyjaciół Nauk (Inwentarz TPN nr 15), które wraz z rzeczami osobistymi obiecała Towarzystwu podczas swojej ostatniej wizyty w Wilnie w 1909 r.[65].

---

[63] *Ibid*., s. 73.

[64] EZW, s. 35.

[65] A. Romanowski, *Młoda Polska wileńska*, Kraków 1999, s. 328.

Pochodząca z lat 1604–1831 korespondencja Sapiehów, jednego z najpotężniejszych rodów magnackich na Litwie i w Polsce, licząca ponad 5500 jednostek inwentarzowych, to wynik udanego procesu rewindykacji polskich archiwów z Biblioteki im. Lenina w Moskwie.

Zachowała się korespondencja Jana Matejki, odpisy listów Joachima Lelewela, listy Franciszka Smuglewicza (1745–1807), malarza i rysownika, profesora Uniwersytetu Wileńskiego oraz autora obrazów w katedrze wileńskiej, Teodora Narbutta z Szawr, wileńskich malarzy Rusieckich – ojca Kanuta (1800–1860) i syna Bolesława (1824–1913), korespondencja członków uzdolnionej artystycznie rodziny Romerów i korespondencja rodzinna Elizy Orzeszkowej. Są listy do Jana Karłowicza (1836–1904), językoznawcy i etnografa, jego wspomnienia z podróży do Włoch i krajów skandynawskich, do Berlina, Lwowa, Krakowa i Zakopanego (Inwentarz TPN nr 10), a także listy i wspomnienia z podróży Alfonsa Parczewskiego (1849–1933), wybitnego znawcy prawa kościelnego, jednego z najbardziej zasłużonych rektorów Uniwersytetu Wileńskiego (Inwentarz TPN nr 16).

Bogaty materiał do badań może stanowić kolekcja 5 tys. listów adresowanych do Adama Honorego Kirkora (1818–1886), wydawcy, publicysty, historyka i archeologa, a także jego żony (Inwentarz TPN nr 11) czy korespondencja członków rodziny wileńskich drukarzy, księgarzy i nakładców Zawadzkich, działających w Wilnie od 1805 do 1940 r. (Inwentarz TPN nr 7), a także listy pisane do historyka Władysława Zahorskiego[66].

Zachowała się bogata korespondencja ks. Bronisława Żongołłowicza (1870–1944), profesora prawa kanonicznego na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie z profesorem astronomii tego Uniwersytetu Władysławem Dziewulskim (1882–1938), poetką Kazimierą Iłłakowiczówną, historykiem literatury polskiej Stanisławem Pigoniem oraz profesorem ekonomii agrarnej i rektorem USB w latach 1933–1937 Witoldem Staniewiczem (1887–1966).

Wśród korespondentów Walentyny Horoszkiewiczówny (1891–1949), sekretarza Uniwersytetu Stefana Batorego w latach 1921–1937, znaleźli się m.in. profesorowie: bracia Dziewulscy – astronom Władysław i fizyk Wacław (1878–1962), wykładowca prawa cywilnego i adwokat Zygmunt Jundziłł (1880–1953), historyk Ludwik Kolankowski (1882–1956), a także Witold Staniewicz, Stanisław Pigoń (1885–1968), Stefan Rygiel, Marian Zdziechowski i znani towianiści Attilio Begey i Maria Bersano Begey[67]. Jej osobiste przekonania i zainteresowania naukowe

[66] Władysław Zahorski (1858–1927), historyk Wilna, lekarz, działacz społeczny i oświatowy, sekretarz Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego, założyciel i późniejszy prezes Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Popularyzator dziejów Wilna, jego pamiątek i tradycji, autor książek, m.in. *Przewodnik po Wilnie* (1910, 1927), *Katedra wileńska* (1924), *Podania i legendy wileńskie* (1925). Zob. *Nauka i uczeni na ziemi wileńskiej od XVI w. do 1945 r.*, oprac. M. Jackiewicz, Bydgoszcz 2010, s. 430.

[67] D. Zamojska, *„Dziennik" ks. Bronisława Żongołłowicza: materiały Walentyny Horoszkiewiczówny i Bronisława Żongołłowicza w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie*, „Przegląd Wschodni" 1997, z. 2, s. 398.

skupiały się wokół osoby i idei Tomasza Towiańskiego[68]. Po jej śmierci zgodnie z jej wolą księgozbiór (ok. 3 tys. wol. książek, ikonografia i dokumenty osobiste) trafił do Biblioteki LAN. Jest wśród nich autobiografia jej ojca, inż. Stanisława Horoszkiewicza, pamiętniki i dzienniki jej matki Eugenii z lat 1889–1909, korespondencja rodzinna, wspomnienia i nekrologi.

Godne uwagi badacza są pamiętniki Walentyny Horoszkiewiczówny obejmujące z lukami lata 1914–1947 (fond 98-158-169)[69]. Znalazły się tu odpisy z archiwum turyńskiego, m.in. listów Adama Mickiewicza oraz powieściopisarki i poetki Narcyzy Żmichowskiej (1819–1876). W latach 1938–1947 Horoszkiewiczówna prowadziła regularne i zwięzłe notatki z bieżących wydarzeń, które zapisywała w kalendarzykach. Jest to obraz warunków życia przed wojną, w czasie okupacji sowiecko-niemieckiej Wilna i egzystencji Polaków w tym mieście w nowym państwie.

Do Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk Walentyna Horoszkiewiczówna przekazała dokumenty, które gromadził w oryginałach i odpisach ks. Bronisław Żongołłowicz. Oryginalne dokumenty (XIX–XX w.) oraz odpisy dotyczące historii Kościoła na Litwie i Żmudzi, a także materiały do dziejów Uniwersytetu Wileńskiego z I poł. XIX w. zgodnie z jego wolą zostały przekazane do zbiorów tej Biblioteki.

Świadkami najnowszej historii Ziemi Wileńskiej i Wilna lat 40. XX w. w zbiorach TPN są dokumenty zebrane w Inwentarzach nr 21–24. Są to deklaracje i odezwy organizacji politycznych, statuty oraz programy różnych polskich partii i organizacji, dokumenty o składzie narodowościowym Ziemi Wileńskiej, protokoły posiedzeń organizacji wojskowych, wojskowe raporty, dokumenty dotyczące administracji Litwy Środkowej z okresu okupacji niemieckiej i dokumentacja Uniwersytetu Stefana Batorego[70]. Ten obraz kresu czasu polskiego w działalności wileńskich instytucji dopełniają komplety gazet wileńskich 1926–1939 i zdjęcia przedwojennego Wilna wykonane przez fotografika Jana Bułhaka[71]. Są tym bardziej cenne, bo to jedne z ostatnich zapamiętanych obrazów Wilna czasu polskiego, gdy dorobek czterech dziesięcioleci wileńskiego fotografika spłonął doszczętnie w czasie pożaru kamienicy, w której mieszkał.

---

[68] W. Horoszkiewiczówna, *Etyka Towiańskiego. Jej źródła i promieniowanie*, Wilno 1938.

[69] Zaczynają się od wybuchu I wojny światowej. Po 1915 r. jest przerwa aż do 1927 r. (nie jest jasne, czy autorka zaniechała pisania, czy notatki zaginęły). Pamiętniki z lat 1927–1934 i równolegle zapiski w *Dzienniku 1929–1934* obejmują m.in. kontakty z rodziną Begey: Attilio Begeyem (ojcem), jego córką Marią Bersano-Begey i jej mężem Arturo Bersano. Wyjazd do Włoch został zapisany w osobnym tomie bogato ilustrowanym przez autorkę. Zob. D. Zamojska, *op. cit.*

[70] Uniwersytet Stefana Batorego, kontynuator zniesionego ukazem carskim z 1832 r. Uniwersytetu Wileńskiego, funkcjonował w latach 1919–1939. Oficjalnie zamknięty, Uniwersytet od grudnia 1939 r. działał w konspiracji pod dwiema okupacjami. Obradował senat, prowadzono zajęcia na pięciu wydziałach, przeprowadzano zaliczenia i egzaminy potwierdzane na piśmie i wydawano dyplomy. Po 1945 r. część kadry naukowej wyemigrowała do Anglii, większość została repatriowana do Torunia, gdzie powstawał nowy uniwersytet. Zob. *Nauka i uczeni na ziemi wileńskiej od XVI w. do 1945 r.*, s. 408 i nast.

[71] Jan Bułhak (1876–1950), artysta fotografik. Jego kolekcja licząca ok. 10 tys. negatywów przedstawiająca portrety, krajobrazy, fotografie zabytków Wilna i Wileńszczyzny spłonęła w jego mieszkaniu w 1944 r. w czasie okupacji niemieckiej. Zob. *Wileński słownik biograficzny*, s. 42.

Obok Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, biblioteka założona przez Tadeusza Wróblewskiego stanowi najzasobniejszy warsztat naukowy Litwy. Materiały interesujące polskich badaczy znajdują się w Dziale Rękopisów i w Dziale Druków Rzadkich z kolekcjami fotografii, pocztówek, rysunków, akwareli i sztychów, plakatów i afiszy teatralnych artystów różnych narodowości. Na naukowe opracowanie i wydania albumowe czekają dzieła sztuki z proweniencją Państwowej Biblioteki im. Wróblewskich i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie.

Polskie księgozbiory i dokumenty archiwalne rozproszone po różnych instytucjach wileńskich, archiwach, bibliotekach oraz muzeach są niezwykle cenne dla badaczy historii i kultury dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a także przejawów polskiego życia politycznego i umysłowego w dwóch kolejnych stuleciach. Fragmentarycznych informacji o poszczególnych kolekcjach bibliotecznych, zespołach rękopisów i materiałów archiwalnych dostarczają artykuły ukazujące się w piśmiennictwie naukowym i popularnonaukowym w Polsce i na Litwie.

Wiele z nich wymaga przeprowadzenia dogłębnych badań bibliograficznych, uzupełnienia, dokładnego wyjaśnienia nieścisłości zamieszczonych w dotychczas wydanej literaturze, szerszej prezentacji w formie katalogów i monograficznych opracowań. Niektóre doczekały się należytego opracowania jak *Dzienniki 1930–1936* ks. Bronisława Żongołłowicza z czasów pełnienia przez niego funkcji wiceministra oświaty w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego czy licząca 700 stron monografia *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie* napisana przez pracownika naukowego z Wilna Henrykę Ilgiewicz. Zdecydowana większość wyjątkowych księgozbiorów historycznych i zespołów archiwalnych czeka w magazynach Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich na solidne opracowanie przez badaczy i naukowców nie tylko polskich. O otwartości na takie formy współpracy z partnerami Biblioteki zapewnia jej dyrektor, dr Sigitas Narbutas.

Bibliografia

Bagińska E., *Źródła do dziejów Radziwiłłów w archiwach i bibliotekach wileńskich,* „Białostocczyzna" 1997, nr 4, s. 68–78.

Białokozowicz B., *Tadeusz Stanisław Wróblewski – założyciel Biblioteki im. Emilii i Eustachego Wróblewskich, patriota Wilna i obrońca praw człowieka*, [w:] *Wilno i świat: dzieje środowiska intelektualnego*, t. 1, red. E. Feliksiak i M. Leś, Białystok 2002, s. 203–228.

Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk zagrożona, „Gazeta Wyborcza" [online] [dostęp: 21.08.2009].

Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej: informator, red. nauk. B. Bieńkowska, oprac. U. Paszkiewicz et al., Poznań 1998.

Biblioteka znów pod patronatem Wróblewskich: rozmowa Jana Sienkiewicza z ustępującym dyrektorem Biblioteki Akademii Nauk Litwy im. Wróblewskich dr. Juozasem Marcinkevičiusem, „Bibliotekarz Podlaski" 2010, nr 20, s. 13–19.

Burhardt S., *Pamięci Heleny Drège*, „Przegląd Biblioteczny" 1956, R. 24, z. 4, s. 336–339.
Burhardt S., *Poświęcenie i otwarcie Bibljoteki Państwowej im. Wróblewskich w Wilnie*, „Przegląd Bibljoteczny" 1935, R. 9, z. 3, s. 179–181.
Cat-Mackiewicz S., *Śp. Tadeusz Wróblewski*, „Słowo" 1925, nr 149, s. 1.
Chwalewik E., *Zbiory polskie*, t. 2, *Wilno*, Warszawa–Kraków 1927.
Cicėnienė R., Kairelienė L., Narbutas S., *Biblioteka im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk 1912–2012*, Vilnius 2012.
Drège H., *Śp. Tadeusz Wróblewski*, „Ateneum Wileńskie" 1925/1926, s. 436–438.
Drège H., Rygiel S., *Biblioteka Państwowa im. Wróblewskich*, [w:] *Biblioteki wileńskie*, praca zbiorowa pod red. A. Łysakowskiego, Wilno 1932, s. 135–157.
Drungilienė G., *Zbiory klasztorne w Dziale Rękopisów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk*, [w:] *Polsko-litewskie kontakty naukowe w świetle zbiorów archiwalnych i bibliotecznych*, red. nauk. J. Arvaniti, A. Roszkowski, Warszawa 2004, s. 205–218.
Dubowik H., *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Wileńskie Rozmaitości" 1992, nr 4, s. 6.
Horoszkiewiczówna W., *Etyka Towiańskiego. Jej źródła i promieniowanie*, Wilno 1938.
Ilgiewicz H., *Societates Academicae Vilnenses: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008.
Ilgiewicz H., *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*, Toruń 2005.
Jotkiałło H., *Wielkie dzieło Tadeusza Wróblewskiego – biblioteka*, „Tygodnik Wileńszczyzny, [online] www.tygodnik.lt/201226/ [dostęp: 25.06.2012].
Książka i prasa na Ziemi Wileńskiej: drukarnie, wydawnictwa, księgarnie, biblioteki, czasopisma XVI w. – 1945, oprac. M. Jackiewicz, *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 6, Bydgoszcz 2008.
Książka konkurencji się nie boi: rozmowa Jana Sienkiewicza z nowo mianowanym dyrektorem Biblioteki Akademii Nauk Litwy im. Wróblewskich, dr. Sigitasem Narbutasem, „Bibliotekarz Podlaski" 2012, nr 20, s. 20–24.
Maroszek J., Wilczewski W. F., *Archiwa kapituły i kurii diecezjalnej wileńskiej, dzieje i współczesne miejsca przechowywania w zbiorach litewskich i polskich*, „Białostocczyzna" 1998, nr 4, s. 3–9.
Narbutienė D., *Książki ze znakami własnościowymi Radziwiłłów* w *Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich*, „Rocznik Biblioteki Narodowej" 2011, R. 41, s. 81–88.
Nauka i uczeni na Ziemi Wileńskiej od XVI w. do 1945 r., oprac. M. Jackiewicz, Bydgoszcz 2010.
Ponarski Z., *Masonica wileńskie*, „Ars Regia" 1994, nr 2, s. 137–147.
Protest przeciwko likwidacji Biblioteki Wróblewskich, „Kurier Wileński" 2009, nr 143, s. 2.
Przewodnik po zbiorach rękopisów w Wilnie, oprac. M. Kocójowa, Kraków 1993.
Putek A. B., *Biblioteka im. Emilii i Eustachego Wróblewskich w Wilnie*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis" 2006, nr 39, s. 89–104.
Romanowski A., *Młoda Polska wileńska*, Kraków 1999.
Sadkowska D., *Tadeusz Stanisław Wróblewski – założyciel Biblioteki w Wilnie*, „Wileńskie Rozmaitości" 1996, nr 3.
Tadas Vrublevskis: mintys ir darbai, sudarė B. Kisielienė, Vilnius 2012.
Uljasz A., *Ludzie książki z rodziny Drège*, „Jednota" 2010, nr 5/6, s. 17–18.

Wileński słownik biograficzny, red. H. Dubowik, L. J. Malinowski, wyd. 2, Bydgoszcz 2008.

Wilno i świat: dzieje środowiska intelektualnego, t. 1, red. E. Feliksiak, M. Leś, Białystok 2002.

Wróblewski T., *Naród i samookreślenie narodowe*, Wilno 1919.

Wróblewski T., *Projekt ustawy miejskiej dla Litwy: projekt opracowany został dla Biura Pracy Społecznej w kwietniu 1918 r.*, Wilno 1918.

W Wilnie i w Krakowie. Wspomnienia o hm. dr Danucie Sadkowskiej, red. B. Morawska-Nowak, Kraków 2007.

Zamojska D., *„Dziennik" ks. Bronisława Żongołłowicza: materiały Walentyny Horoszkiewiczówny i Bronisława Żongołłowicza w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie*, „Przegląd Wschodni" 1997, z. 2, s. 395–426.

Żongołłowicz B., *Dzienniki 1930–1936*, Warszawa 2004.